

A U R A

TIDSKRIFT FÖR AKADEMISKA STUDIER AV NYRELIGIOSITET

Allah og aliens: Albanske mellomvesener og albanere som mellomvesener

Cecilie Endresen

Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet, Vol. 8 (2016), 28–56.
doi: <https://doi.org/10.31265/aura.512>

De första tio årgångarna, utgivna mellan 2009 och 2018, av *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2000-4419) publicerades ursprungligen i tryckt format. Från och med volym 11 (2020), har tidskriften omarbetats till en diamond open access-tidskrift, och har bytt namn till *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2703-8122). Samtliga artiklar, redaktionella texter och bokrecensioner från volymerna 1–10 publiceras nu online med open access (Creative Commons BY-SA 4.0 licence) med tillstånd från författarna.

For the first ten volumes, published between 2009 and 2018, *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2000-4419) was exclusively available in printed form. Starting with volume 11 (2020), the journal is re-envisioned as a diamond open access journal and will be renamed *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2703-8122). All articles, editorials, and reviews from volumes 1–10 are published online in open access form (Creative Commons BY-SA 4.0 licence) with the permission of the author(s).

Allah og aliens

Albanske mellomvesener og albanere
som mellomvesener

Cecilie Endresen

Nyreligiøsitet og New Age er noe relativt nytt blant den overveiende muslimske albansktalende befolkningen på Balkan. De siste par tiårene ser imidlertid troen på esoteriske forklaringer og paranormale fenomener ut til å ha fått en økt legitimitet – i alle fall mer enn da dialektisk materialisme offisielt sett var enerådende forklaringsmodell under kommunismen. Albansk populærkultur vrirler av mellomvesener fra fjern og nær, nye som gamle. De gjør seg også mer gjeldende i såkalt seriøse nyhetsmedier, der dagsaviser i blant publiserer nyhetssaker av typen ”Fem sikre tegn på at spøkelser har besøkt hjemmet ditt”¹⁰ eller melder om at UFOer har landet på albansk territorium (Veizi 2013). I denne artikkelen skal vi se nærmere på hva slags mellomvesener vi finner i nyreligiøsiteten på denne siden av kontinentet, blant muslimer. Hvilken funksjon har disse mellomvesnene, hva og hvordan kommuniserer de, og med hvem?

ET GAMMELT RELIGIØST LAPPETEPPE

I land som Albania, Kosovo og Makedonia er de fleste tilbud på det religiøse markedet på sett og vis nye, eller gjenopprettet i ruinene av tradisjoner og institusjoner som ble svekket eller ødelagt under tvun-

¹⁰ <http://koha.net/?id=7&l=29871>. 18.10.2014. (Besøkt 15.10.2016)

gen sekulariseringspolitikk mellom Den annen verdenskrig og kommunismens endelikt i 1990-91. Dette gjelder ikke minst i det tidligere lukkede kommunistdiktaturet i Albania, der enhver form for religionsutøvelse mellom 1967 og 1990 var totalt forbudt. Religiøse tradisjoner ble bekjempet, institusjoner vingestekket eller kneblet, og innbyggerne i stor grad avskåret fra transnasjonale religiøse nettverk og impulser. Også i den daværende staten Jugoslavia var den den kuede albansk-talende befolkningen lite eksponert for vestlige kulturstrømninger. Frem til nittitallet var det heller ikke rom for utenlandsk misjon eller alternative religiøse aktører.

Vestlig nyreligiøsitet, New Age-åndelighet og esoterisk tankegods er dermed noe relativt nytt for de tidligere isolerte albanerne, som etter kriger og kriser på nittitallet nå utgjør en av de største diasporagruppene i Vesteuropa. Med åpning mot verden, økt politisk og økonomisk integrering og massiv migrasjon, er albanerne nå i høyeste grad blitt del av den globale, nyreligiøse idémyltringen. Den religiøse markedsplassen på Balkan er i dag et fargerikt sted, med et stadig voksende tilbud av nyreligiøs litteratur, både oversatt og albansk egenproduksjon. Det lånes over en lav sko fra andre tradisjoner, og New Age-temaer, paranormale fortellinger, okkultisme og science fiction, godt ispedd lokale tradisjoner og folkløse, påvirker nytolkninger av de gamle religionene islam, romersk-katolsk kristendom og ortodoksi, og omvendt. Et påfallende trekk er dessuten påvirkningen fra politiske konspirasjonsteorier og nasjonale myter om folkets storslagne fortid og fremragende egenskaper.

I denne artikkelen skal vi først se mer generelt på mellomvesener i albansk folketro, en rikholdig, idiosynkratisk kulturarv i skjæringspunktet mellom gresk, romersk og slavisk mytologi, mellom kristne og islamske tradisjoner, og mellom moderne, globaliserte former for nyreligiøst takegods fra øst og vest. Deretter skal vi utforske grundigere noen eksempler på hvordan kommunikasjon med mellomvesener

arter seg i to bøker, med til forveksling like bokomslag. Den første er marineingeniøren Përparim Zaimis bok *Zgjidhja e një Misteri* (Løsningen på en gåte), utgitt på eget forlag i 2011. Den andre, *Sekretet e botës* (Verdens hemmeligheter) av Xhevahir Dedej, som også har utgitt flere kjærlighetsromaner, utkom i 2014 på det gåtefulle albanske forlaget Belina H. Et par år tidligere ble dette forlaget ilagt en stor bot for å ha utgitt *Mein Kampf*, som er forbudt i Albania (Mile 2014a og 2014b).

Tankegodset vi finner i disse bøkene er et typisk eksempel på religion smurt ”tynt utover”, som som på subtilt vis beveger seg i feltet mellom det globale og det lokale, og mellom det sekulære og det religiøse (Gilhus 2013: 262). Før tekstanalysen, beskriver artikkelen en sør-europeisk, flerreligiøs, postkommunistisk kontekst, blant albanere på Balkan. Etter århundrer under osmansk herredømme utgjør disse en overveiende islamsk kulturkrets, og omkring to tredjedeler av befolkningen definerer seg selv som ”muslim” (IPSOS 2011, Endresen 2014: 214-216). Antallet som oppgir at de tror på Gud er også et av de høyeste i Europa (ibid.). Samtidig er disse samfunnene svært sekularisert, både kulturelt og konstitusjonelt, og har vært det lenge.

Båda Zaimi og Dedej har utpreget muslimske navn, henviser til sin muslimske familiebakgrunn, bruker aktivt islamske referanser og identifiserer det de tror på med islamske doktriner og tradisjoner. Og i likhet med de fleste andre albanere som publiserer nyåndelig og esoterisk litteratur, er begge menn. De tyder tegn og symboler, ser mystiske sammenhenger, formidler hemmelige insikter og løser kosmiske gåter, alt presentert i et pseudovitenskapelig språk. For begge er naturen et kryptogram, ikke minst de albanske områdene, som tillegges avgjørende betydning i deres magiske verdensbilde. Dette er tuftet på typiske New Age-forestillinger om universet som en grunnleggende enhet og et synkronisert hele. I dette blir ikke Albania bare er et hellig land, men sogar et kosmisk kraftsenter og knutepunkt – et typisk eksempel

på hvordan hvordan en marginalisert posisjon, i utkanten, kan bli sentralt i en person eller gruppes identitet (Cohen 2000).

De undersøkte bøkene hører altså til det albanske språkområdet, det vi i det følgende for enkelthets skyld kan kalle albanosfæren – et panalbansk kulturfelt mellom albansktalende folk i eller med opphav i land som Hellas, Kosovo, Albania, Makedonia og Sør-Italia. Den etniske grensen mellom albanere på den ene siden og forskjellige kristne nabofolk (grekere, slaver, italienere) faller i stor grad sammen med islams yttergrenser i regionen. Dette blir, som vi snart skal se, i seg selv et tema i deler av albanskspråklig nyreligiøsitet, i alle fall hos noen av New Age-forfatterne med muslimsk forankring.

NYRELIGIØSITET OG ENDRINGSPROSESSER

Religionsvitenskapelige studier av nyreligiøsitet tar gjerne utgangspunkt i kristen eller post-kristen kontekst, med vekt på det protestantiske Nordvest-Europa. Studier av nyreligiøsitet i den muslimske verden, blant muslimer i Europa, og i Sørøst-Europa generelt, er det derimot lite av.¹¹

¹¹ Den store forskergruppen i prosjektet “New Religiosities in Turkey: Reenchantment in a Secularized Muslim Country?” (Orient-Institut Istanbul og Centre d’études turques, ottomanes, balkaniques et centrasiatiques i Paris) påpeker flere akademiske blindsoner i så måte: “Extensively studied in the West, new religiosities were largely ignored by researchers working on religion in the Muslim world. The term “New Religious Movement” has usually been taken to refer to only one kind of renewal: the emergence of neo-brotherhoods or Islamist movements such as Salafism. A largely tautological conception of Islam and the difficulty of grasping contemporary religious circulation, and in particular its impact on Islam, have resulted in an essentialization of Islam. This has precluded a wider conceptualization of religion and thinking beyond classical issues such as political Islam, Muslim heterodoxy, the veil, or interfaith relations. Accordingly, there are very few studies of the hybridization of beliefs and practices in Muslim countries in general.” (<http://www.oiiist.org/forschung/forschungsfelder/religionsgeschichte-anatoliens/reenchantment-in-a-secularized-muslim-country/>).

En rekke strukturelle faktorer bidrar til at nyreligiøsiteten, forstått som en flytende, privatisert og deinstitutionalisert form for religion, kan ha gode vekstvilkår blant albanere. Kanskje mer enn noen annen europeisk folkegruppe har albanerne på Balkan erfaring med modernisering av det brutale slaget, med avtradisjonisering og retradisjonisering. Det osmanske rikets gradvise oppløsning og endelige kollaps, og fremveksten av nye nasjonalstater, innledet en rekke radikale regimeendringer og sosiokulturelle omkalfatringer. Med Albanias uavhengighet (1912) og oppløsningen av Det osmanske riket etter Den første verdenskrig, ble sentrale islamske institusjoner som kalifatet avskaffet, og shariadomstolene oppløst til fordel for sivillovgivning og sekulær familierett. I den grad det lot seg gjøre, ble trossamfunnene i stor grad nasjonalisert og avskåret fra utenlandsk påvirkning. Fra 1920-tallet og frem til våre dager, har disse altså ved flere anledninger blitt omorganisert, underlagt politisk kontroll, og tvunget til å tilpasse seg skiftende etniske maktforhold og sekulære ideologier som kommunisme og nasjonalisme.

Trossamfunnene ble stadig mer vingeklippet under kommuniststyret fra 1944. Målet var totalutryddelse av religion og overtro. Den første fasen i den albanske kulturrevolusjonen fra midten av 1960-tallet intensiverte kampen mot religion og overtro. I 1967 ble alle lover som til da hadde regulert religionslivet opphevet, og religionsutøvelse offisielt sett avskaffet. Alle som ikke føyde seg, risikerte strenge straffer. Fra 1973 konsentrerte regimet innsatsen for å renske ut alt det anså som overtro og reaksjonære overlevninger (Sulstarova 2006). Religion var definert som arnestedet for slike vederstyggeligheter, og religionenes iboende mystikk og idealisme ødela i følge Hoxha folkets tenkeevne (Prifti 1978: 35-36, 143-167). Motvekten var å skape en ateistisk kultur, og utdanningssektoren ble gjort om til en antireligiøs propagandamaskin. I dette systemet var det dermed ikke noe rom for å kommunisere verken med eller om mellomvesener.

Etter kommunismen var de religiøse strukturene og hierarkiene radbrukket. De største og eldste albanske trossamfunnene, det vil si Det islamske samfunnet, Den albansk-ortodokse kirken og Den romersk-katolske kirken, var enklere å gjenoppbygge enn de små, personavhengige sufiordenene som tidligere hadde relativt stor utbredelse i de albanske områdene (Clayer 1994 og 1997). Det største sufisamfunnet, bektashismen (Bektashiyya) fikk institusjonell uavhengighet fra Det islamske samfunnet, som også har fått hard konkurranse av en rekke andre islamske tilbud, slik som ”youtube-muftier” og en rekke forskjellige islamske online-autoriteter, utenlandske religiøse aktører, misjonsbevegelser, tidsskrifter, forlag, foreninger og sosiale medier som til sammen utgjør en skog av islamske fora.¹² Selv om kollektive identiteter forblir sterke (Clayer 2005a, IPSOS 2011), er den generelle situasjonen preget av tolkningsmangfold og nye, alternative måter å være muslim på. Siden årtusenskiftet har det islamske mangfoldet blitt mer institusjonalisert.

Det religiøse landskapet i de albansktalende områdene på Balkan har vært innfløkt helt siden middelalderen, med mange forskjellige sufitradisjoner i tillegg til ”moské-islam” (Clayer 1990). Kulturelle og

¹² Ved siden av en rekke internettbaserte islamtilbud slik som *IslamShqip.com* for etniske albanere på Balkan og i diasporaen, finner man nå en rekke islamske NGOer, tidsskrifter og forlag, slik som *Prizmi*, *Ardhëmëria* («fremtiden»), *AIITC* (Det albanske instituttet for islamsk tenkning og sivilisasjon) og *UNIVERS*, det iranske *Rumi*, *Saadi Shirazi* og *Perla*, den wahhabistiske *Imamligaen (Lidhja e hoxhallarëve)*, det tyrkiske sufi-kultursenteret *Progress*, samt Fetullah Gülen-bevegelsen (se også Jazexhi 2013 og Endresen 2015: 225), som har hatt stor påvirkning på islamsk utdanningstilbud i Albania og på Det muslimske samfunnet. Sistnevnte har siden 1920-tallet har vært den ”offisielle” leverandøren av islam for de fleste av landets muslimer, men får som sagt stadig flere konkurrenter. Som mange andre steder er altså religiøs autoritet blitt svært fragmentert (Bougarel & Clayer 2013: 285, Elbasani og Roy 2015).

geografiske forskjeller og rekonfigureringer av muslimske nettverk gjør selv institusjonaliserte former for islam svært uoversiktelige (Clayer 2014). Dette er noe av bakteppet for den typen nyreligiøs myteproduksjon vi nå skal se på.

Albanerne er vant med religiøs endring, overlapping og lån, og med tanken om at religion kommer og går og kan tilpasses. En blomstrende folketro og sterke, levende fortellertradisjoner, en utbredt tro på magi, samt sterke sufitradisjoner, kan også ha redet grunnen for at tankegods fra teosofi og New Age tas opp og veves sammen med eksisterende religiøse og sekulære ideologiske diskurser. Spesielt det nasjonalistiske mantraet om å sette religionsforskjellene til side for å styrke det albaniske samholdet mot ytre fiender, har bidratt sterkt til at mange albanere tenker at religionsforskjeller verken kan eller bør tillegges noen videre betydning. Det er heller ikke uvanlig at albanere insisterer på alle religioner dypest sett er den samme. Samtidig veves dette noe paradoksalt sammen med tanken om at ens egen religion har bidratt mest for å sikre nasjonale interesser og egenart (Endresen 2012).

Innflytelsen fra New Age blant albanere gjør seg først og fremst gjeldende som ideer og forestillinger i populærkulturen. Den nyreligiøse interessen er forløpig svært uorganisert og synes i liten grad å være ledsaget av ritualer. Tanken om healing, frelse og åndelig utvikling er formulert som et kollektivt prosjekt, med det nasjonale selvet i fokus. Et gjennomgangstema i den medierte nyreligiøsiteten er at albanerne er et utvalgt folkeslag, for eksempel med usedvanlige innsikter, et spesielt guddommelig oppdrag, overmenneskelige kvaliteter, eller utenomjordisk opphav. Videre besitter de et unikt talent for fred og toleranse. Dette har de gjennom sitt opphav og sin kultur, som bærer i seg tapte visdomstradisjoner og er nøkkelen til å forstå konspiratoriske sammenhenger og kosmiske hemmeligheter, som er nedfelt i koder i naturen og kulturen og som albanere har spesielle forutsetninger for å

tyde. I dette ligger det også at albanerne har også en spesiell forbindelse til Gud, guder og andre overnaturlige vesener.

MELLOMVESENER OG MAGI I ALBANSK FOLKLORE

En viktig bakgrunn for de nyreligiøse forestillingene vi snart skal studere nærmere, finner vi i lokal folketro. Magi har vært et sentralt element i albansk kultur, til hverdags og til fest (Papleka 1999), og folketroen er full av lokale vesener som beskytter eller truer. Som så mange andre steder finner man for eksempel en slags heks eller ond kjerring man bør passe seg for, *shtriga*. Det fins også forskjellige lokale utgaver av vampyrer og spøkelser, slik som *lugat*, som er det onde personer kan bli til, når de dør. I følge Robert Elsie (2001: 162) er *lugat* et slags gjenferd som kan iføre seg huden til en død person og angripe de levende, besøke slekt og venner, knuse vinduer, forføre kvinner og lage bråk. Noen steder viser de seg blant muslimer, andre steder blant kristne. I gamle dager kunne imamen eller presten tilkalles for husrens dersom man var plaget av *lugat*-besøk (Qazimi 2008: 87-88). Når *lugat*ene lå i graven kunne de brennes, hvis man fikk en *fatwa* fra den lokale muftien for å åpne graven. Muslimer kunne dessuten gi *lugat*er skylden for måneformørkelse (Elsie 2001: 162-163). Noen steder ble *lugat*er forestilt som spøkelser med lange negler som tok bolig i døde muslimer, og på muslimske gravplasser kunne man en vinternatt risikere å støte på steinkastende *lugat*er (Elsie 2001: 162). En annen skremmende vampyrlignende skikkelse er *lugat*ens sønn *dhampir*, som dreper sin egen far.

Et mer positivt ladd mellomvesen har vært *zana*, en fjellfé eller skognymfe, antagelig med førromersk opphav og en mulig etymologisk forbindelse med den romerske gudinnen Diana. *Zana* er ikke bare vakker, hun er også tapper og beskytter krigere. I fader Gjergj Fishtas nasjonalromantiske epos *Høylandslutten* (Fishta, Elsie og Mathie-Heck 2005), skrevet mellom 1905 og 1937, assosieres *zana* med musene i

Iliaden (Elsie 2001: 269). Her ser vi hvordan mellomvesener fra folkekulturen – og fra gammelgresk mytologi – begynner å bli flettet inn i et albansk etnonasjonalt paradigme ved at de bivåner eller deltar i den politiske utviklingen. Høylandslutten beskriver stammene i de nordalbanske alpene og deres heroiske kamp for albansk uavhengighet, og zana overvåker deres kamper mot montenegrinere og tyrkere. Tidligere har zana oppmuntret den muslimske herskeren Ali Pasha av Tepelene (d.1822), ”Løven av Ioannina” til å ta opp kampen for økt albansk kontroll i de sørlige områdene, i Epirus. Dessuten holder hun øye med den første albanske politiske samlingen i 1878 (Prizren-ligaen) mot de for albanerne ufordelaktige fredsavtalene i San Stefano og Berlin. Zana deltar også i krigsoppgjør og fryder seg over nasjonsbyggernes taler og retorikk, eller hun kaller alle albanske menn til å hevne drapet på en jomfru drept av slaviske banditter. Også lugater, shtriga og andre mellomvesener deltar i hendelsene (Fishta, Elsie og Mathie-Heck 2005).

ENIGMA: GIGANTER OG KYKLOPER PÅ TV

Tradisjonen med å ”albanisere” mellomvesener videreføres i våre dager blant annet av det ”fantasi-vitenskapelige” programmet *Enigma*, som er tilgjengelig i populære albanske satelittpakker og lagt ut på youtube. Her opptrer hjemlige og globale mellomvesener i skjønn forening, og utgjør viktige ”beviser” når programleder Nadir Mura (f. 1969) avslører esoteriske sammenhenger innenfor en påfallende storalbansk forståelseshorisont. Mura, som har muslimsk navn og bakgrunn fra den søralbanske kystbyen Vlora, emigrerte i likhet med hundretusener andre albanere fra landet i 1991, og har senere hatt en viss popularitet som magiker på italiensk TV. I følge Facebook-siden hans ble han også utnevnt til ”Nasjonens ambassadør” av tidligere president Rexhep Meidani (1997-2002) (Mura [s.a.]).

I forskjellige episoder av *Enigma* behandles temaer som frimurere, pyramider, Nostradamus, gjengangere, engler, Atlantis, det tredje øyet,

islamsk vitenskap, krystaller, Illuminati, aliens, greske og egyptiske guder, kannibaler, helgener og Harry Potter. Alle disse vesenene inngår i Mura utlegninger om den albanske rasens usedvanlige innsikter og mystiske forbindelser med Albania og omkringliggende områder. I dette dukker også en rekke gamle, lokale mellomvesener opp, slik som *lugat* og *zana*.

Et eksempel på hvordan albanske mellomvesener inngår i nye, esoteriske sammenhenger i *Enigma* finner vi i episoder som tar for seg hvordan kykloplignende vesener og forhistoriske giganter utgjør en del av menneskehetens hemmelige historie (for eksempel i *Enigma*-episoden "Sezoni 2..."). Kykloper er ikke uvanlig i albansk folketro, og en teori har vært at det dreier seg om direkte overleveringer fra antikken (Georg Stadtmüllers teori gjengitt i Elsie 2001: 151). Kykloper kommer i forskjellige varianter (Elsie 2001: 117, 150-151, 248). Blant annet har man den menneskeetende kyklopen *hajnjeri*, fra "ha" (spise) og "njeri" (menneske). *Hajnjeri* ligner på en annen skummel figur i albansk og balkansk mytologi, *katallan*, av tyrkisk "katil" (morder), en menneskeetende gigant som bor i en hule.

I ovennevnte episode av *Enigma* sammenligner Mura disse monstrene med andre giganter fra antikken, og med kjempemennesker det er funnet spor av på Sri Lanka, i Thailand, England, Japan, Baskerland, ved Titicacasjøen, m.m. På Filippinene har man funnet et fem meter langt menneskeskjelett, kan man se, og i Pakistan et på fire. Mura reiser så til steder i Albania der det er funnet spor av giganter, for eksempel i en hule i Himara på den søralbanske kysten, der Odyssevs møtte en kyklope, og i Elbasan, der et angivelig skjelettfunn, i følge en lokal journalist, kan dateres til "gigantenes tidsalder". For å ikke skape panikk, forteller journalisten, ble skjelettene begravd og dukket ikke opp igjen før noen veiarbeidere skulle lage ny vei. Mura intervjuer også et par av veiarbeiderne som bekrefter at de ganske riktig gravde fram noen giganter, hvorpå Mura viser frem jordklumper som bevis.

Dette er bare et av mange eksempler på en pågående globalisering av mellomvesener som finner sted i den albanske medierte nyreligiositeten: Lokale mellomvesener plasseres i større global sammenheng for å vise at det albanske kan måle seg med det man finner i resten av verden, og at det lokale har globale, sogar kosmiske dimensjoner. Samtidig integreres fremmede kulturers mytiske skikkelser i nye fortellinger om det albanske, slik som når for eksempel de norrøne gudene hevdes å ha snakket protoalbansk, som gjerne fremstilles som Urspråket, og albanske skogsfeer og menneskeetende monstre sidestilles med indigobarn og amerikanske kannibaler. I den globale religiøse idemyldringen får hjemlige mellomvesener nye funksjoner, tillegges ny mening, fusjoneres med andre vesener og kommuniserer nye budskap.

VERDENS HEMMELIGHETER

Forfatteren av *Verdens hemmeligheter*, Xhevahir Dedej (2014), omtaler seg som ”doktor i mystikk”, og målet med boken er å innvie leserne i universets gåter. En bærebjelke i hans verdensbilde er at menneskesjelen består av energi, og hans mystiske innsikter består blant annet i å ha avslørt at menneskeheten har feilet fordi den har delt religion inn i forskjellige kategorier (Dedej 2014: 34-35).

Dedej oppgir å være fra sentral-Albania, og er sannsynligvis født i 1966. Dette fremgår av avsnittet der han røper at bokens forfatter, altså ham selv, er en engel: ”Albania er et land der det til alle tider har bodd engler” (Dedej 2014: 245), og han fremhever i særdeleshet ”året 1966 da englene ble født i form av et barn av en albansk mor, og i dag taler jeg i denne boken” (Dedej 2014: 245). Hva mer er, gudene har gitt ham nøkkelen til menneskenes verden, som er mystisk og levende (Dedej 2014: 246), og han representerer de himmelske konger (Dedej 2014: 278-279).

Både stedsangivelsen og etternavnet antyder en sufi-familiebakgrunn, mest sannsynlig bektashi (Bektashiyya). Ikke bare er bektashis-

me svært utbredt i dette området, og de andre sufiordene marginalisert siden 1800-tallet, men etternavnet Dedej er antagelig avledet av *dede*, den tyrkiske betegnelsen på den øverste lederen i bektashi-hierarkiet. Det er ikke utenkelig at forfatteren selv er dervisj eller initiert i en sufiorden på et lavere nivå, eller har familiemedlemmer som er det. I alle fall forteller han med stolthet og ærbødighet om islamske mestre bakover i slekta. En annen pekepinn om forfatterens muslimske tilknytning hans positive fremstilling av den historiske overgangen fra kristendom til islam, hvilket er høyst uvanlig blant kristne albanere (Clayer 2005b). På kristent hold er det vanlig å fremstille religionsskiftet som gradvis fant sted fra den osmanske okkupasjonen på 1400-tallet og frem til uavhengigheten i 1912, som et fall, en nasjonal tragedie, og roten til alt ondt (Sulstarova 2006).

Dedej beskriver tyrkernes innføring av islam som en mystisk hendelse, og noe som var villet av "GUDENE" (med store bokstaver og i flertall), definert som "overnaturlige krefter" (Dedej 2014: 245). Grunnen var at islam skulle verne albanerne mot assimilering, for gudene hadde nemlig gitt de trofaste og mystiske albanerne et spesielt oppdrag som fredsbevarer (Dedej 2014: 23). Plottet utspiller seg som følger (Dedej 2014: 281-283): Gudene, som vekselvis også omtales som en skapergud, hadde skapt et land for albanerne på den nye planeten Jorden ved å tørke ut en stor innsjø midt på Balkan-halvøya. Dette landområdet utgjør det "naturlige Albania", altså Storalbania, som ble utpekt som albanernes hjemland og er hellig. Dedejs bevis består av pseudogeologiske utlegninger og krystallmagi. Som det fremheves på bokomslaget, har han blant annet funnet en magisk stein med et kart over Storalbania som forklarer geografens metafysiske dimensjoner.

Islamiseringen var, i følge Dedej, en del av gudenes plan og gikk ut på at de inntil da katolske¹³ albanerne ikke skulle blande seg med andre folkeslag, det vil si ortodokse nabofolk (Dedej 2014: 283). Sistnevnte gjelder i særdeleshet de onde, krigerske grekerne som kjempet for å omvende alle til ortodoks kristendom. Men, forklarer han videre, gudene så hva som var i ferd med å skje i landet og bestemte seg for å beskytte det utvalgte folket så de fikk utført sitt fredsoppdrag. Både himmelen og vannet kunne bistå, men hjelpen kom på land: En stor, tyrkisk hær fra øst som innførte tyrkisk kultur og fikk albanerne til å bli muslimer (Dedej 2014: 281-283).

ENGEL OG PROFET

Dedej opererer også med sin egen tidsregning – som har albansk og overnaturlig karakter. I det han kaller det 122. århundre, som tilsvarer 1800-tallet vår tid, inntraff ”det profetiske fenomenet” som opprettet en mystisk forbindelse med den usynlige verden (Dedej 2014: 280). Dette artet seg som ”overnaturlige” krefter, en gudegitt, profetisk og overnaturlig evne til å kommunisere med guder og vesener i den usynlige, mystiske verden, og var ikke minst en gave folk i Dedejs egen familie har hatt. I den sammenheng lister han opp en rekke imamer bakover i slekta. De profetiske egenskapene skyldtes at de i den tidlige osmanske periode hadde fått overlevert en fenomenal gave fra gudene

¹³ I virkeligheten fordelte albanerne før innføringen av islam seg på ortodoks og katolsk kristendom. Gjennom boken konstruerer Dedej stadig en symbolsk kontinuitet mellom den nye religionen islam og den gamle katolisismen blant albanerne, som noe som har samlet dem mot den ”ualbanske” ortodokse kirken. Sett i sammenheng med hans fokus på den nordlige delen av det etnisk albanske feltet, der katolisismen historisk sett har vært konsentrert, gir forfatteren antagelig uttrykk for en slags tilknytning også til det katolske og nordalbanske.

selv, nemlig noen spesielle ”koraniske tekster” som ikke blir nærmere spesifisert (Dedej 2014: 281).

Kommunikasjonen med gudene pågår fortsatt, og Dedej plasserer seg selv sammen med sine imamforfedre i denne tradisjonen, en del av den albanske fredsmisjonen. Han mener mange av de som har arvet denne innsikten i dag er imamer som skusler bort sine himmelske tjenester med økonomisk vinning for øye. For Dedej er det avgjørende at gudene bare kan gjøre avtaler med et ”unikt” folk (Dedej 2014: 280). Og man forstår at Dedej med sine innsikter ser seg selv som både profet og frelser, i tillegg til at han altså gjør krav på å være en engel (Dedej 2014: 245).

Et tydelig islamsk element både i denne boken og i den neste er vekten på profetier og engler, selv om forfatterens syn på hva det innebærer, og for hvem, i høyeste grad representerer en nytolkning av islamsk doktrine. Det er også et eksempel på hvordan alternativ islam representerer en type diskurs i dagens islamske verden som utfordrer etablerte former for autoritet, kategorier og ortodoksi.

I Dedejs islamforståelse er det ikke bare rom for Gud og guder. I tillegg til å konstruere albanere generelt og seg selv spesielt som mellomvesener, opererer han også med UFOer og ”aliens” (Dedej 2014: 114-136), de dødes ånder (86-92), dyr som kanalisere beskjeder fra mystiske dimensjoner til menneskene (139-143), indigobarn (102-107), (zoroastriske) magier som kler seg nakne ved fullmåne (97-98), og onde frimurere som har millioner av mennesker som jobber for seg (167).

Hos Dedej støter man også på det tilsynelatende paradokset at hans positive syn på islams verdi for folket, forenes med et forsvar for kommunistregimets forsøk på å utrydde religion. Albanernes fredsoppdrag ble hindret av tiltagende friksjon mellom religionene. Derfor måtte de ganske enkelt bekjempes, og mot slutten av 1960-tallet (etter kulturrevolusjonen og religionsforbudet) gikk Albania raskt

i riktig retning. Kommunistdiktator Enver Hoxha (1944-1985) og hans menn ses således ikke som aggressive ateister, men strateger på et nobelt, gudegitt oppdrag.

Etter kommunismen har imidlertid den albanske staten vært i ubalanse, mener Dedej, for i 1990 (året som religion ble legalisert) ble det kastet en forbannelse over landet. Albansk politikk kan etter dette best sammenlignes med en tarvelig nattklubb (Dedej 2014: 233). De onde kreftene og svartmagien brukes også som forklaring på den politiske utviklingen etter 1990, og de vekslende regjeringenes feilgrep (Dedej 2014: 235-241). Dedej minner imidlertid leserne om at verden har en ende, og her uttaler han seg mer i tråd med alminnelig islamsk teologi om Dommens dag.

LØSNINGEN PÅ EN GÅTE

En bok som til forveksling ligner Dedes både i form og innhold, er *Løsningen på en gåte* fra 2011. Forfatteren, Përparim Zaim (f. 1948), er en marineingeniør fra et område i sentral-Albania med sterke bektashi-tradisjoner. Mens Zaimi later til å være et muslimsk navn, antagelig bektashi, betyr fornavnet, Përparim, ”fremskritt” på albansk, et typisk ”korrekt” kommunistisk navnevalg. Dette kan tyde på at Zaimis foreldre kan ha vært overbeviste kommunister. I og med at han også later til å kjenne til en del lokale sufipraksiser og -forestillinger fra barnsben av og referer aktivt til disse, kan det hende at enkelte i hans nærmeste krets likevel har opprettholdt deler av tradisjonen i smug under ateismen.

Hos Zaimi er islamtilknytningen mer fremtredende enn hos Dedej. Zaimi forholder seg dessuten mer aktivt til hellige tekster i islam og andre religioner. Blant annet står Koranen sentralt i bevisføringen, og han er også svært opptatt av Pakten mellom Gud og Abraham, offeret (*kurban*) og rituelle aspekter (Zaimi 2011: 115). Han understreker

dessuten at profetenes bud, i forskjellige religioner, må respekteres, uten at dette blir konkretisert (Zaimi 2011: 12).

I motsetning til Dedej er Zaimi eksplisitt på sin bektashibakgrunn, og han identifiserer seg sterkt med islam – på sin egen måte. For Zaimi er nemlig bektashismen i sin albanske form selveste urreligionen, den primordiale, universelle islamske mystikken, og et tegn på andre dimensjoners eksistens (Zaimi 2011: 15-17, 57,115). Sann islam er således ren mystikk, som ikke bare er forenelig med ufologi, paganismen og panteisme, men dypest sett det samme.

Zaimis uttalte ønske med boken er å avsløre den skjulte sannheten om hvordan menneskeheten og vitenskapen har utviklet seg. I likhet med Dedej (2014) ser han universet som et mystisk, magisk hele, der alt er forbundet med andre dimensjoner gjennom energioverføringer (Zaimi 2011: 19). Menneskene er del av dette kosmos. De gamle albanske gudene personifiserte naturkreftene (Zaimi 2011: 43), og bektashismen inneholder de paganistiske ritualene i sin mest opprinnelige form. Derfor, fortsetter han, er bektashismen mer fredelig og progressiv enn for eksempel islamsk fundamentalisme, jødedom, katolisisme og ortodoks kristendom (Zaimi 2011: 15-17, 115). Slik konstruerer Zaimi både religiøs toleranse og overlegenhet med samme grep, som for øvrig også landets geistlige bruker når de kultiverer toleranseidealet ved å fremstille sin egen religion som den mest tolerante (Endresen 2012).

I Zaimis visjon er det derfor bektashismen som er den mest presise beskrivelsen av den kosmiske virkeligheten (Zaimi 2011: 115), for denne religionsformen anerkjenner de andre dimensjonenes eksistens og forvandler deres åndelige kraft. Dette forekommer spesielt i hans egne hjemtrakter i nærheten av Tomor (et hellig fjell i albansk bektashimytologi siden senosmansk tid). Hele Albania er et hellig land (Zaimi 2011: 44), gitt til albanerne av Gud, og fullt av magiske symboler, der Tomor utgjør et kosmisk kraftsentrum. I dette området har naturen

spesielle mystiske kvaliteter, hvilket viser seg gjennom en rekke mirakler Zaimi eller hans nærmeste selv har opplevd. For eksempel ble en slektning av ham kidnappet av aliens, og i 1948 forsvant et spedbarn på mystisk vis fra en krybbe i skyggen av et magisk mandeltre. Hans egen bestefar kunne fly, og en dag fløy han ut av vinduet og forsvant. Slike hendelser er bare noen tegn på at området er et intergalaktisk knutepunkt (Zaimi 2011).

ENGLER, ALIENS OG OMSKJÆRING

En skjellsettende opplevelse for Zaimi, var hans egen omskjæring i 1952, for dette initierte ham i mysteriene. Som fireåring ble han nemlig omskåret av utenomjordiske vesener (Zaimi 2011: 11-12). Mens hans lå og sov på gulvet hjemme, kom det romvesener inn i rommet og foretok et perfekt snitt. Familien kalte det et Guds under, og var dypt takknemlige for hva romvesenene hadde gjort. De takket dervishen Ibrahim og helgenen sin, Abbas Ali (Abaz Aliu på albansk), et av profetens familiemedlemmer, som i henhold til lokale legender er begravd i en bektashi-tekken på toppen av Tomor. Dessuten, understreker Zaimi, viser denne mystiske hendelsen at Guds bud til Abraham er en kjensgjerning.

Her ser vi hvordan aliensforestillinger flettes sammen med tradisjonell islamsk tro på engler, og Zaimi omtaler romvesenene involvert i omskjæringsmirakelet vekselvis som ”engler” (*engjujt*), ”utenomjordiske” (*jashtëtokësorët*) og ”aliens” (*alienët*). Tanken om at engler er involvert i omskjæring, gjenfinnes også andre steder i muslimske kulturer. Da andre ikke-arabiske folkeslag begynte å konvertere til islam, oppstod en debatt om hvordan Muhammed selv var blitt omskåret. Var han født sann eller blitt sann? Ett syn på saken var at en engel hadde gjort det. Det fins også andre beretninger. På islamweb forteller for eksempel en muslimsk mann at han ikke ble omskåret av en lege, men at familien hadde fortalt ham at det var engler som stod bak. I

fatwaen som følger, står det med henvisning til en Maliki-teolog at ”vi kjenner ikke til noe bevis på at det er engler som har gjort det om et barn er født ferdig omskåret”.¹⁴

HESTER, HIMMELREISER OG HELLIGE FJELL

Zaimis prosjekt består i stor grad av å dokumentere at Albania har blitt og fortsatt blir besøkt av teknologisk overlegne sivilisasjoner fra en annen planet som har plantet vår sivilisasjon, og at landet dermed er en inngang til andre dimensjoner. Ved å benytte metoder som kabbala, astrologi og numerologi og sammenligne geologiske bevis med hellige tekster, legender og myter, viser han hvordan tre populære sufigraver i sentral-Albania (”Tomor – Kruja – Dodovec”), nær hans hjemsted, fungerer som kosmiske sentre. Deres koordinater former også et triangel som korresponderer med stjernebildet Pegasus, hvilket Zaimi viser gjennom formelen ”Pegasus Δ (α Pegasus – β Pegasus – η Pegasus)”.

For Zaimi er hesten et vesen som hjelper mennesket å få innsikt i mysteriene, og relateres til forestillinger om oppstiging til det guddommelige og høyere lag av innsikt. For det første viser Pegasus-korrespondansen med sufitriangelet at Sankt Abas Alius himmelreise (en lokal bektashi-forestilling) virkelig fant sted. Zaimi knytter også Alius hest til Pegasus i gresk mytologi (som Zaimi og mange andre albanere for øvrig anser som albansk mytologi). Zaimis forestillinger om hesten som mellomvesen har dessuten slående paralleller al-Buraq i islam, et bevinget dyr knyttet til Muhammeds nattlige reise, ofte fremstilt med kvinnehode, pafughale og hestekropp. Dette engleaktige vesenet bærer profeten opp til de sju himler så han får skue de ytterste hem-

¹⁴ <http://www.islamweb.net/emainpage/index.php?page=showfatwa&Option=FatwaId&Id=26337>. (Besøkt 20.4.2016)

meligheter, og for sufier er himmelreisen et bilde på sjelens gradvise innvielse, en ”indre reise”, et symbol på sjelens oppstigning til Gud.

I Zaimis verdensbilde, og for en del andre folk i området, er Tomor-fjellet i seg selv et slags mellomvesen. I folketroen i området har det vært gudenes fødested og hjem, og er dessuten personifisert som en gud, respektert og fryktet (Qazimi 2008: 187-188). Bøndene sverger gjerne på Baba Tomor, Fader Tomor, og dette regnes som sterkere enn å sverge på Bibelen eller Koranen (Elsie 2001: 253). I albansk nasjonalromantikk på slutten av 1800-tallet ble Tomor hyllet av fremstående ideologer og poeter, som konstruerte det som et antikt kultsted ved å hevde at Dodona-orakelet, der Zeus kommuniserte med menneskene, lå ved Tomor og at orakelets ukjente språk var albansk (Clayer 1996).

For Zaimi er Abas Alius himmelreise en indikasjon på at Tomor innehar mystiske og magiske kvaliteter. Dette fjellet er gudenes fødested, og på toppen av dette fjellet er guder og mellomvesener spesielt aktive. Dette himmelske fjellet for guddommelig kommunikasjon og mystiske innsikter i den ”objektive virkeligheten”, er også tilholdssted for både Baba Tomor og Zeus. Den årlige pilgrimsferden til toppen på Tomor symboliserer kjærlighet, visdom og mystikk og representerer åndelige perfeksjon, i følge Zaimi. Dyreofringen på toppen – *kurban (eid)* – er slik han ser det, en minst 4000 år gammel tradisjon fra Abraham, følger hedensk kalender, og er, som han understreker, et ”religiøst rituale med hedensk karakter” (Zaimi 2011: 17). Han mener videre at bektashidoktrinen bygger på ”tolkninger av den hellige Koranen, og læren til profeten Muhammeds lære og hans tolv hellige imamer”, ”respekterer alle monoteistiske religioner” og ”tilber vår sanne skaper” (Zaimi 2011: 45).

ET UTVALGT FOLK OG UTENOMJORDISK DNA

I likhet med Dedej er Zaimi tydelig inspirert av pseudovitenskapelige teorier om at utenomjordiske vesener har besøkt jorden siden urtiden, såkalt "Ancient astronaut theory" (AAT), som på norsk kan oversettes med "antikk astronautteori". Et viktig premiss i AAT er at slike vesener har skapt menneskeheten og fortsetter å påvirke dens utvikling, og det føres pseudoastronomiske og pseudoarkeologiske argumenter for at disse i tidligere tider ble forestilt i guders skikkelse. En viktig representant for AAT er Erich von Däniken, som blir stadig mer kjent blant albanske lesere, og Zecharia Sitchin, som også er oversatt til albansk. Zaimis mange funn av forsteinede romskip i de ovennevnte sufigraver presenteres som ugjendrivelige geologiske og astronomiske bevis på at vi overvåkes fra verdensrommet. Av dette utleder Zaimi at albanerne har en høyere form for bevissthet enn andre folkeslag. Vår sivilisasjon er nemlig plantet her på jorden av teknologisk overlegne romvesener, som også har skapt liv (Zaimi 2011: 67). Albanerne er den mest autentiske skapningen av dette utenomjordiske genmaterialet, hvilket gir dem overmenneskelige kvaliteter og et særskilt metafysisk potensial.

At intergalaktiske reiser har funnet sted og at "aliens" (*alienët*) har besøkt jorden, fins det i følge Zaimi bevis for i gamle myter og hellige tekster, enten det dreier seg om babylonske, egyptiske og greske myter, kabbala, Paulus brev til korinterne eller Moseloven. Slike skrifter inneholder, slik han ser det, absolutte sannheter (Zaimi 2011: 12). Takket være sitt spesielle språk, definert som urspråket og tolkningsnøkkel til alle verdens språk og symboler, har albanerne privilegert tilgang til de kosmiske hemmelighetene. Her trekker Zaimi veksler på idéer fra tidligere esoteriske bestselgere som *Tot snakket albansk* (Catapano 2007 [1984]) og *Gudenes språk* (Kola 2003 [1989]), der forfatterne gjennom alternative epistemiske strategier (Hammer 2001) viser at for eksempel egyptiske hieroglyfer, det greske panteon og Logos i virkeligheten er albanske.

Siden det er albanerne som gjennom arv og evner sitter på nøkkelen til høyere visdom, har de – i likhet med hos Dedej – et spesialoppdrag: Å åpne dørene for andre nasjoner og vise dem mysteriene. Nasjonen bør være stolt over å være utvalgt av Gud – i denne sammenhengen bruker Zaimi entall, mot Dedejs flertall – som har skapt menneskeheten. Og albanerne er ikke bare ”Skaperens skapninger” (Zaimi i Veizi 2013), men også hans favoritt og utvalgte folk. Et annet særtrekk ved albanerne er at de tror på Gud og fedreland (et nasjonalistisk bektashislagord fra sent 1800-tall) og således er mer avanserte (Zaimi 2011: 43).

Slik Zaimi tolker tegnene, oppstod religioner som en måte å forstå virkeligheten på i en tid da menneskeheten fortsatt var i stand til å løse mysteriene. Religion var derfor i utgangspunktet noe positivt, legger han til, men er senere blitt politisert og utnyttet av grupper med suspekke agendaer (2011: 43). Vi forstår imidlertid at bektashismen ikke er blitt degenerert og dermed representerer den mest autentiske inngangen til mysteriene. Samtidig poengterer Zaimi at alle religioner er likeverdige og at albanerne har religiøs toleranse i genene (ibid).

ALIENS I KORANEN

For å komme til bunns i de kosmiske gåtene, refererer Zaimi til det han kaller symbolspråket i Koranen, som viser at livet på jorden er skapt ved ”avansert genetisk ingeniørkunst” (Zaimi 2011: 67). Koranen beretter også at albanernes arvestoff har utenomjordisk opphav, og Zaimi henviser spesielt til Al-Arafi-suren (7:10), ”Vi skapte dere (i Skapelsen) og formet dere” og sure 23:12-15, Al-Mut’minun, her i Einar Bergs oversettelse:

”Vi skapte mennesket av en leirmasse. Senere la Vi ham som en sæddråpe i sikker forvaring. Så gjorde Vi dråpen til en kime, dette til det minste foster, og i fosteret formet Vi knokler, og knoklene dekket

Vi med kjøtt. Så frembragte Vi ham som en ny skapning. Velsignelsesrik er Gud, den beste skaper!” (Koranen 1989: 7:10 og 23:13-14).

Slike tekststeder skal i følge Zaimi leses bokstavelig, som beskrivelser av hvordan romvesenene plantet liv på jorden. Han ser imidlertid ingen motsetning mellom Guds enhet og det mangfoldet av teknologisk overlegne sivilisasjoner som han beskriver, for til sammen utgjør nemlig disse ”én teknologisk sivilisasjon som vi kaller ‘Gud’” (Zaimi 2011: 44). Han understreker at dette er monoteisme i sin reneste form og anfører bruken av majestetisk flertall i Guds tale som bevis.

På denne måten fletter Zaimi forestillingen om en skapergud sammen med paganistisk flerguderi og panteistisk New Age-tro på en underliggende enhet der kosmos består av åndelig energi, et mystisk og magisk synkronisert hele, forbundet med andre dimensjoner gjennom energioverføring. Dette gjør at materie, mennesker og andre vesener kan ha kontakt på tvers av tid og rom. Hos Zaimi utgjør dette et logisk, metafysisk hele i perfekt overenstemmelse med tanken om Guds enhet – *tawhid*. En slik teologi kan antagelig best defineres som en form for panenteisme – en kombinasjon av panteisme og teisme. I motsetning til panteisme, der Gud og verden er identisk, er det guddommelige i et panenteistisk verdensbilde både transcendent og immanent, slik at universet er inneholdt i Gud, samtidig som det guddommelige gjennomstrømmer hver del av det.

BEKTASHISME OG BARAKA

Zaimi og Dedejs bøker representerer to eklektiske, særpregede og retradisjonaliserte tolkninger av islam. På enkelte punkter har dette tankegodset mer til felles med universell sufisme, med dens vekt på mystikk og samsvar med for eksempel egyptiske, kristne og gnostiske elementer (Geaves 2004). Skapelsesmytene til Dedej og Zaimi har også likheter med nyreligiøse bevegelser med teknologisk tilsnitt, slik som Nation of Islam, scientologi og raelisme. I Nation of Islam

finner vi for eksempel ideer om at UFOer er beskrevet i Esekiels bok og at svarte mennesker er urfolket, genetisk overlegne og opphav til alle andre folkeslag (Elijah 1965). Det er også tydelige likhetspunkter med Scientologikirkens lære om eksistensen av teknologisk overlegne romvesener som griper inn i hendelser på jorden.

De albanske forfatternes forestillinger om utenomjordiske vesener ligner ikke minst de vi finner i raëlismen, spesielt Zaimis Koraneksegese. Raëlismen er tuftet på tanken om at romvesener fra teknologisk overlegne sivilisasjoner har besøkt jorden og plantet de første menneskene, som dermed har utenomjordisk DNA. Grunnleggeren, franskmannen Claude Vorilhon, skal gjennom et møte med slike høyrestående former for intelligens i Alpene ha fått denne innsikten, og forstått de bibelske skapelsesmytene som beretninger om denne hendelsen (Vorilhon 1983, Palmer og Sentes 2012: 168-169). Disse romvesenene representerer her en progressiv, menneskelignende rase som Vorilhon kaller Elohim, i flertall.

En slik kosmologi basert på AAT er for Zaimi og Dedej så vel som for Vorilhon, rent vitenskapelig. Klart påvirket av den franske konteksten, presenteres raëlismen som en rasjonalistisk, antiklerikal og sekulær lære – selvoppfatninger vi gjenfinner også hos de albanske forfatterne. Dedejs forsvar for ateismen kan dessuten ses som en albansk vri på raëlismens krav på å være ateistisk (Palmer og Sentes 2012: 171). Slike paralleller blir mer påtagelige med tanke på de mange likhetene mellom den franske og den albanske *laïcité*-tradisjonen.

Raëlismens verdensbilde kan beskrives som immanent og monistisk (ibid.), mens hos Dedej og Zaimi, i alle fall sistnevnte, er det jo snarere snakk om en form for panenteisme. Man kan spørre seg om denne forskjellen i ellers såpass lignende kosmologier bunner i de albanske forfatternes islamske forankring, der det å bevare et transcendent aspekt blir avgjørende for å harmonisere pluraliteten i AAT-lignende forestillinger med prinsippet om *tawhid*.

Det er også nærliggende å se tankegodset i disse bøkene i lys av albanske sufitradisjoner, med alle sine nydannelser, lokale variasjoner og forgreninger (se f.eks. Clayer 1990, 2007 og 2013; Endresen 2012 og 2015). Uten her å kunne gå nærmere inn på det omfattende og innviklede temaet sufisme i Albania, bør særlig Zaimis versjon ses som en form for nasjonalistisk ny-bektashisme. Bektashismen er i dag den største og mest innflytelsesrike sufiordenen i landet, organisert som en ”islamsk sekt”. Bektashismen fikk stor utbredelse blant albanerne, ikke minst fra slutten av 1800-tallet da ordenen var blitt forbudt av osmanske myndigheter. Nettopp dette kan ha vært en medvirkende faktor til at flere albanske intellektuelle valgte å promotere denne tradisjonen for å bygge opp en egen albansk nasjonal identitet, i opposisjon til det tyrkiske. Nasjonalromantiske albanske ideologer konstruerte i den sammenheng bektashismen som en spesiell form for liberal, ”ikke-fanatisk”, kristenvennlig og ”arisk” form for islam, som en motsetning til orientalsk, osmansk sunnisme. Religionshistorisk sett er bektashismen på tross av sjiatrekk som dyrkingen av Ali, profetens familie og de tolv imamer, strengt tatt sunni, og deres rolle i soteriologien og teologien er også annerledes enn i sjiaislam.

Med henblikk på mellomvesener kan det være relevant å kort se nærmere på tanken om *baraka*. I islam symboliserer baraka kontakten mellom det guddommelige og det jordiske og betegner en strøm av velsignelse og nåde. Denne flyter fra Gud, til de som reflekterer ham best og står ham nærmest, slik som helgener og profeter. Forestillinger om baraka finner man på Balkan særlig i tradisjonen med å besøke helgengraver (Trofimova 2015), en vanlig praksis både blant kristne og muslimer i området – gjerne til de samme gravene. Mennesker som har mottatt baraka har mirakuløse evner, for eksempel evnen til fly. Helgener kan ses som mellomvesener som tilskrives en kosmisk formidlingsrolle, og deres graver har en spesiell kraft fra mesterne som ligger der.

”ETNO-ONTOLOGI” OG ALBANERE SOM MELLOMVESENER

Gjennomgangstemaet i *Verdens hemmeligheter* og *Løsningen på en gåte* - og i programserien *Enigma* – er at albanerne sitter på sannheten og kan kommunisere denne. Verden ses som degenerert og urettferdig, og fortellerstemmene forkynner entusiastisk at deres bidrag skal bringe den fremover og gjenopprette det som har gått tapt. Forfatterne selv tilkjenner det Trompf (2012: 63) definerer som en ”styrket følelse av kosmisk betydning”, et trekk de deler med mange medlemmer i nyreligiøse bevegelser. Deres oppdrag er skjebnesvangert, og den minste ting (en strek, en stein i hagen) kan ha kosmiske proporsjoner og vise at store åndelige prosesser er i sving.

Koden til å forstå universets gåter ligger skjult i diverse tekster og tradisjoner, i naturen, i fortiden, og i folkets karaktertrekk. Klassiske religiøse temaer som hellig land og et utvalgt folk, med overnaturlige evner og opphav, går igjen. I dramaet som utspiller seg, bidrar nye og gamle mellomvesener, de påvirker historiens gang og formidler mystiske innsikter, på tvers av religioner og galakser. I denne forståelsen blir også objekter i naturen, som stein og fjell, levende vesener.

Forfatterne har også selv hatt kontakt med mellomvesener (Zaimi: omskåret av engler) eller gjør krav på å være et selv (Dedej: er en engel). I egenskap av å avsløre og formidle en høyere form for innsikt til resten av verden, fungerer de både som profeter, budbringere og frelseskikkelse som forvalter Sannheten og viser vei for resten av menneskeheten. De har likevel først og fremst albanske interesser for øye. I motsetning til for eksempel universell sufisme, forsøker verken Zaimi, Dedej eller programleder Mura å distansere seg fra ”islam” eller løsrive religiøsiteten fra den etniske bakgrunnen (Geaves 2004: 135), tvert i mot.

Kommunikasjonen med og om mellomvesener fokuserer i høyeste grad på det albanske, og verdensbildet er gjennomsyret av raseten-

kning og etnonasjonalisme, med en nyåndelig, esoterisk vri og konnotasjoner til teosofiske ideer om rottraser. For å beskrive denne typen metafysiske, transempiriske spekulasjoner om nasjonens metafysiske status (og overlegenhet), innfører jeg herved termen ”etno-ontologi”. Alt i universet dreier seg i disse narrativene til syvende og sist om *folket*, enten det er etnisk, geografisk, språklig, historisk, politisk, språklig eller religiøst. I en slik ”mytologisk makrohistorie ” (Trompf 2012: 63) spiller nasjonen, synonymt med folket, flere roller samtidig, blant annet som helt, utvalgt, offer og frelser. I de eklektiske verdensbildene integreres en rekke nye, utenlandske mellomvesener, fra sumeriske guder til indigobarn, som umiddelbart albaniseres og tildeles en (bi) rolle i det pågående dramaet. Men forholdet mellom alle mellomvesenene de opererer med, og *tawhid*, oppfattes verken som problematisk eller motsetningsfylt.

Det albanske materialet presentert i denne artikkelen er således et eksempel på hvordan islamske referanser omtolkes i et nytt symbolunivers, i dialog med vestlig nyreligiøsitet, i en sterkt sekularisert kontekst. Dette omformes innenfor et etnosentrisk nasjonalistisk paradigme. Intens nytradisjonisering og globalisering gjør at tankegodset får en distinkt etnonasjonalistisk karakter, godt hjulpet av mystikk: Selvet er kollektivt, nasjonen er hovedperson i et stort kosmisk drama og skal frelse verden, forfatterens egen bakgård er kosmiske sentre og guders fødested, egen dialekt er Urspråket, og slektninger er profeter. Den albanske rasismen og eksepsjonalismen gis dessuten en nokså spesiell ontologisk forankring, idet forfatterne konstruerer både seg selv, sin familie og sitt folk som en form for mellomvesener, enten det gjelder profetiske evner, englenatur eller arvestoff fra aliens. Hvis New Age er en ”feiring av selvet” (Heelas 1996), er albansk New Age-litteratur av denne typen i sannhet en feiring av det nasjonale selvet.

LITTERATURLISTE

Internettreferenser

- Enigma*: "Sezoni 2 / Episodi 2: E Gjigandeve e Misteri i Krijimit",
<https://www.youtube.com/watch?v=YDtIEASbYD0&feature=youtu.be&t=721>
- IPSOS, "Survey. Symbolic nation building in West Balkans", <http://www.hf.uio.no/ilos/english/research/projects/nation-w-balkan/> 2011 (besøkt 10.9.2016).
- Mile, Alma, "Manifestin e Hitlerit e ndalon Kodi Penal. Flet botuesi: S'besoj se kam gabuar", <http://www.panorama.com.al/botimi-ne-shqip-manifestin-e-hitlerit-e-ndalon-kodi-penal/> 6.3.2012a. (Besøkt 15.10.2016)
- Mile, Alma, "Kreu i Shoqatës Shqipëri-Izrael: Kurioz edhe unë për 'Mein Campf [sic.]'", <http://www.panorama.com.al/kreu-i-shoqates-shqiperi-izrael-kurioz-edhe-une-per-%E2%80%9Cmein-campf%E2%80%9D/> 8.3.2012b. (Besøkt 15.10.2016)
- Mura, Nadir, Facebook-side, https://www.facebook.com/Nadir-Mura-200147783340424/about/?entry_point=page_nav_about_item&ref=page_internal (s.a.). (Besøkt 15.10.2016)

Publisert materiale

- Bougarel, Xavier & Nathalie Clayer, *Les musulmans de l'Europe du Sud-Est*, Paris: Karthala 2013.
- Catapano, Giuseppe [Xhuzepë Katapano], *Thot-i fliste shqip*, Botime enciklopedike: Tirana 2007 (1984).
- Clayer, Nathalie, *L'Albanie, pays des derviches: les orders mystiques musulmans en Albanie à l'époque post-ottomane (1912-1967)*, Berlin: Osteuropa-Institut der Freien Universität Berlin, Balkanologische Veröffentlichungen 1990.
- Clayer, Nathalie, *Les Halvetis dans l'aire balkanique de la fin du XVe siècle à nos jours*, Leiden, New York and Köln: E. J. Brill 1994.
- Clayer, Nathalie, "Les hauts lieux du bektachisme albanais", Mohammad Ali Amir-Moezzi (ed.), *Lieux de l'islam. Cultes et cultures de l'Afrique à Java*, Paris: Editions Autrement 1996, s. 168-183.
- Clayer, Nathalie, "Islam, state and society in post-Communist Albania", Hugh Poulton and Suha Taji-Farouki (eds.), *Muslim Identity and the Balkan State*, C. Hurst & Co. Publishers 1997.
- Clayer, Nathalie, "Zoti në 'vendin e mercedeseve'", *Përpyekja: feja dhe shqiptarët 20*, 2005a, s. 9–41, Tirana: The Përpyekja Centre.

- Clayer, Nathalie, "The issue of conversion to Islam in the restructuring of Albanian politics and identities", Sylvie Gangloff (ed.), *La perception de l'héritage ottoman dans les Balkans*, IFEA-L'Harmattan: Paris 2005b, s. 95-128.
- Clayer, Nathalie, "L'islam balkanique aujourd'hui entre science et recherche de valeurs", *Croyance, raison et déraison. Colloque annuel sous la direction de Gérard Fussman*, Paris: Odile Jacob 2006, s. 319-339.
- Clayer, Nathalie, *Aux origines du nationalisme albanais: la naissance d'une nation majoritairement musulmane en Europe*, Paris: Karthala 2007.
- Clayer, Nathalie, "Autorité locale et autorité supra-locale chez les Bektashis d'Albanie dans l'entre-deux-guerres", Clayer, Nathalie, Alexandre Papas & Benoît Fliche (eds.), *L'autorité religieuse et ses limites en terres d'islam*, Leiden og Boston: Brill 2013, s. 159-194.
- Clayer, Nathalie, "Transnational connections and the building of an Albanian and European Islam in interwar Albania", Götz Nordbruch & Umar Ryad (eds.), *Transnational Islam in interwar Europe: Muslim activists and thinkers*, New York: Palgrave 2014.
- Cohen, Anthony P., "Peripheral vision: nationalism, national identity and the objective correlative in Scotland", A. P. Cohen (ed.), *Signifying identities: anthropological perspectives on boundaries and contested values*, London and New York: Routledge 2000, s. 145-179.
- Dedej, Xhevahir, *Sekretet e botës*, Tirana: Belina H. 2014.
- Elijah, Muhammad, *Message to the Blackman in America*, Chicago: Muhammad's Temple 2, 1965.
- Elsie, Robert, *A dictionary of Albanian religion, mythology, and folk culture*, London: Hurst and Company 2001.
- Endresen, Cecilie, *Is the Albanian's religion really "Albanianism"? Religion and nation according to Muslim and Christian leaders in Albania*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag 2012.
- Endresen, Cecilie, "Status report Albania 100 years: symbolic nation-building completed?", Pål Kolstø (ed.). *Strategies of Symbolic Nation-building in South Eastern Europe*, Farnham and Burlington: Ashgate 2014, s. 201-226.
- Endresen, Cecilie, "Faith, Fatherland, or both? Accommodationist and neo-fundamentalist Islamic discourses in Albania", Elbasani, Arolda & Olivier Roy (eds.), *The revival of Islam in the Balkans: from identity to religiosity*, Basingstoke: Palgrave 2015, s. 222-241.
- Fishta, Gjergj, Robert Elsie & Janice Mathie-Heck, *The Highland Lute*, London: I. B. Tauris 2015.

- Geaves, Ron, "Contemporary Sufism", Christopher Partridge (red.), *Encyclopedia of new religions*, Oxford: Lion Hudson 2004, s. 135-137.
- Gilhus, Ingvild Sælid & Steven J. Sutcliffe, "Conclusion", Gilhus, Ingvild Sælid & Steven J. Sutcliffe (eds.), *New Age spirituality: Rethinking religion*, Durham: Acumen 2013, s. 256-262.
- Hammer, Olav, *Claiming knowledge*, Leiden: Brill 2001.
- Heelas, Paul, *The New Age Movement: The Celebration of the Self and the Sacralisation of Modernity*, Oxford: Blackwell 1996.
- Kola, Aristidh, *Gjuha e perëndive*, Tirana: Plejad 2003 (1989).
- Koranen*, norsk-arabisk utgave tilrettelagt i oversettelse av Einar Berg, Oslo: Universitetsforlaget 2013.
- Lewis, James R. & Olav Hammer (eds.), *The invention of sacred tradition*, Cambridge: Cambridge University Press 2011.
- Palmer, Susan J. & Bryan Sentes, "The international Raëlian movement", Olav Hammer & Mikael Rothstein (eds.), *The Cambridge Companion to New religious movements*, Cambridge: Cambridge University Press 2012, s. 167-183.
- Papleka, Ndoc, *Kulte, rite, magji në traditën orale*, Tirana: Toena 1999.
- Prifti, Peter, *Socialist Albania since 1944: domestic and foreign developments*, Cambridge, Massachusetts og London: MIT press 1978.
- Qazimi, Azem, *Fjalor i itologjisë dhe demonologjisë shqiptare; të kremte, rite e simbole*, Tirana: Plejad 2008.
- Sulstarova, Enis, *Arratisje nga Lindja: orientalizmi shqiptar nga Naimi te Kadareja*, Chapel Hill, NC: Globic press 2006.
- Trofimova, Ksenia, "'Holiness' constructed: Anonymous saints in the popular traditions of Muslim Roma communities in the Balkans", Arolda Elbasani & Olivier Roy (eds.), *The revival of Islam in the Balkans. From identity to religiosity*, Basingstoke: Palgrave 2015, s. 163-183.
- Trompf, Garry W., "History and the end of time in new religions", Olav Hammer & Mikael Rothstein (eds.), *The Cambridge Companion to New religious movements*, Cambridge: Cambridge University Press 2012, s. 63-79.
- Veizi, Leonard, "Zbulimi i fundit, UFO-t strehuan në Tomorr", *Shekulli*, 27.7.2013.
- Vorilhon, Claude, *Le livre qui dit la vérité: Le message donné par les extraterrestres*, Fondation Raelienne 1983.
- Zaimi, Përparim, *Zghidhja e një misteri*, Tirana: Adelprint 2011.